

Відшкодування шкоди у кримінальному провадженні

Комплексний огляд правових механізмів захисту прав особи через відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями та незаконними діями правоохоронних органів.

Інститут відшкодування шкоди в КПК

Глава 9 КПК України

Закріплює інститут відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні

Статті 127 та 130

Визначають два основні види шкоди, які підлягають відшкодуванню

Цивільний позов

Механізм реалізації права на відшкодування шкоди в кримінальному процесі

Термінологія: відшкодування vs компенсація

Відшкодування

Те, що повертається за зроблену шкоду, витрати.
Передбачає повернення до попереднього стану.

Компенсація

Відшкодування, зрівноваження, винагорода за щонебудь. Сума, яку сплачують як відшкодування, покриття витрат, утрат.

Від лат. *Compensatio* – відшкодування

Два види шкоди за КПК України

Шкода потерпілому

Відшкодування (компенсація) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням

Незаконна шкода

Відшкодування шкоди від незаконних рішень, дій чи бездіяльності правоохоронних органів або суду

Правове регулювання моральної шкоди

Цивільний кодекс України

- Стаття 23 – визначення моральної шкоди
- Статті 1167, 1168 – підстави компенсації
- Розмір визначається судом

Проблема КПК

На жаль, КПК України не містить визначення моральної шкоди та порядку її відшкодування. Застосовуються норми цивільного законодавства.

Завдання кримінального судочинства

Призначення покарання

Особі, котра вчинила кримінальне правопорушення

Усунення наслідків

Відновлення порушених майнових прав громадян, підприємств, установ

Захист потерпілих

Забезпечення прав тих, хто постраждав від злочину

Моральна шкода: визначення

Моральна шкода має немайновий характер і виражається у фізичних і душевних стражданнях, приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Душевні страждання
Емоційні переживання особи

Фізичні страждання

Біль та фізичний дискомфорт

Приниження

Честі, гідності та репутації

Види моральної шкоди за ст. 23 ЦК України

Фізичний біль

Страждання у зв'язку з каліцтвом або ушкодженням здоров'я

Душевні страждання

Переживання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів

Майнові переживання

Страждання від знищення чи пошкодження майна

Приниження

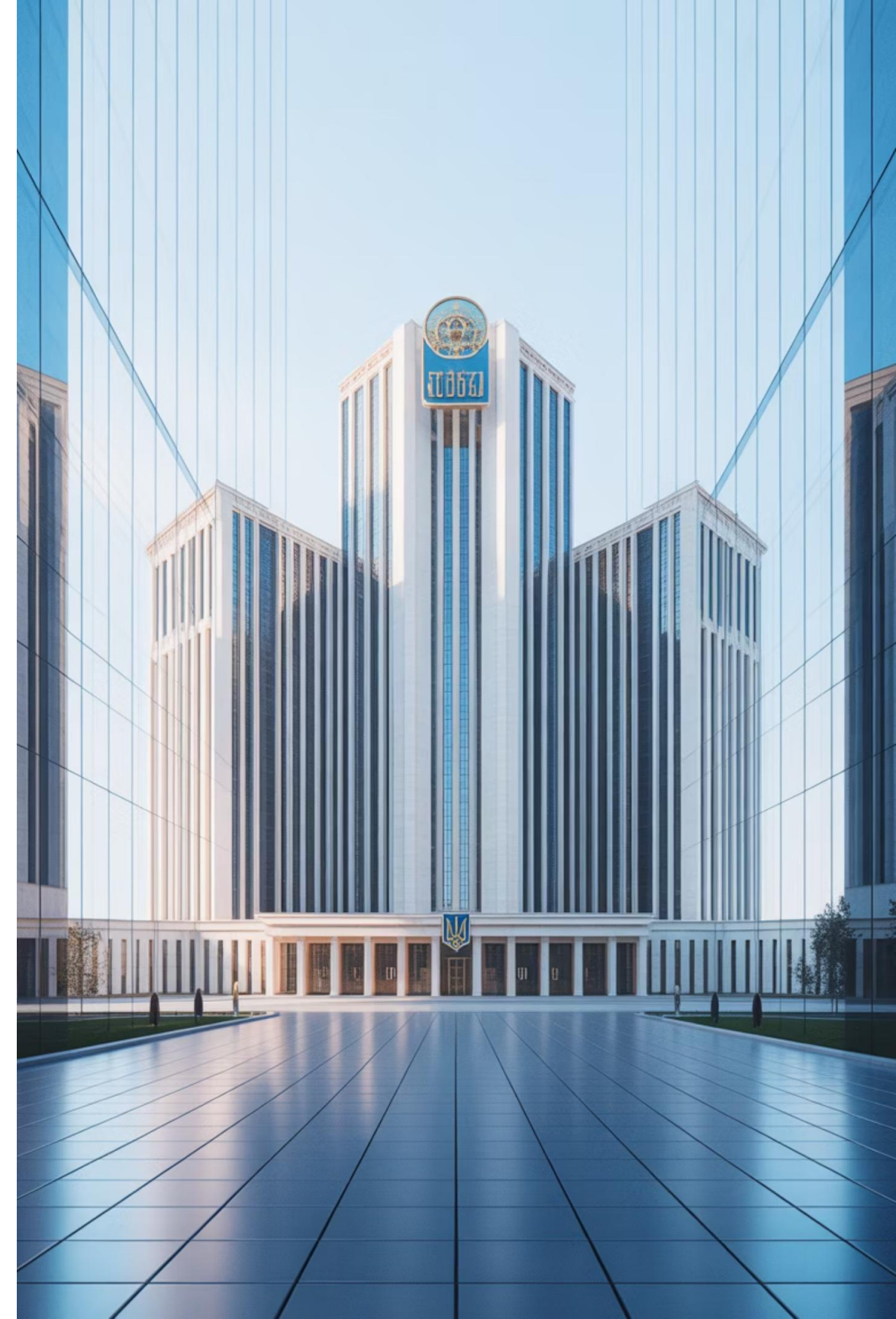
Честі, гідності та ділової репутації

Визначення моральної шкоди судовою практикою

Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р.

Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Моральна шкода може полягати у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, порушенні нормальних життєвих зв'язків.

Авторське визначення моральної шкоди

Моральна шкода

Психічні страждання особи, приниження її честі, гідності, а також ділової репутації, заподіяні кримінальним правопорушенням, що порушує її особисті майнові і немайнові права, а також нематеріальні блага та неправомірними рішеннями, діями (бездіяльністю) правоохоронних чи судових органів.

Психічні страждання

Емоційно-вольові переживання: почуття приниження, роздратування, пригніченості, гніву, сорому, розпачу, неповноцінності, стану психологічного дискомфорту.

Фізична шкода: поняття та характеристика

Визначення

Фізична шкода – це сукупність змін, які об'єктивно відбулись у стані людини як фізичної істоти: тілесні ушкодження, розлад здоров'я, біль.

Особливості

- Завдається тільки людині
- Має об'єктивний характер
- Тісно пов'язана з моральною шкодою
- Практично непоправна

Злочини, що завдають фізичної шкоди

Вбивства

Статті 115-119 КК України – позбавлення життя

Тілесні ушкодження

Статті 121-125, 128 КК – тяжкі, середні, легкі ушкодження

Катування

Статті 126-127 КК – побої, мордування, катування

Майнова шкода: найпоширеніший вид

Майнова шкода є найбільш поширеним негативним наслідком як вчинення кримінального правопорушення, так і прийняття незаконного рішення, дії чи бездіяльності правоохоронних органів.

70%

Злочини проти власності

Крадіжки, грабежі, розбої
становлять більшість кримінальних
справ

100%

Можливість оцінки

Майнова шкода може бути точно
встановлена у грошовому
еквіваленті

Структура майнової шкоди

Пряма шкода

Втрата, погіршення чи зниження цінності майна, витрати на відновлення

Упущена вигода

Неодержані доходи, які особа могла б отримати

Додаткові витрати

Лікування, протезування, догляд, поховання

Втрата заробітку

Позбавлення можливості працювати та отримувати дохід

Дискусія про упущену вигоду

Проти включення

Гурєєв П.П., Владимиров В.О.:

- Складно підраховувати
- Відсутній причинний зв'язок
- Доходи ще не існують реально

За включення

Нор В.Т., Клименко Я.О.:

- Принцип повної компенсації
- Відповідає ЦК України
- Необхідно для повного відновлення прав

📄 Стаття 1166 ЦК України передбачає відшкодування майнової шкоди в повному обсязі, включаючи упущену вигоду.

Компоненти майнової шкоди

2. Неодержані доходи

Позбавлення заробітку, втрата працездатності

1. Обмеження блага

Викрадення, пошкодження, знищення майна, накладення арешту

4. Витрати на поховання

У разі смерті потерпілого

3. Витрати на здоров'я

Лікування, протезування, догляд

6. Медичні витрати

Витрати закладів охорони здоров'я

5. Втрата утримання

Для осіб на утриманні померлого

Висновки

1

Два види шкоди за КПК

Шкода потерпілому від кримінального правопорушення та шкода від незаконних рішень, дій чи бездіяльності правоохоронних органів або суду

2

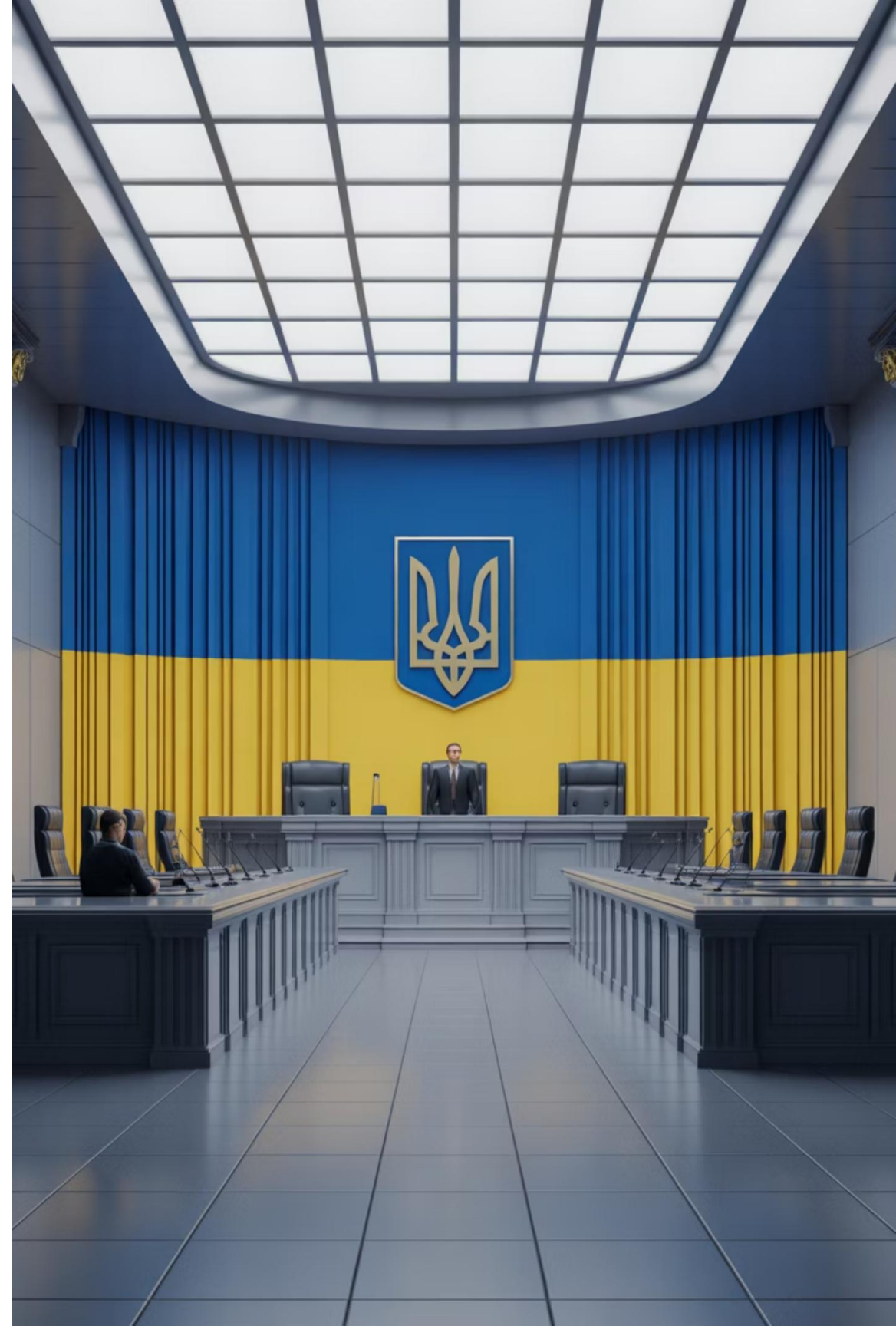
Три форми шкоди

Моральна, фізична та майнова шкода мають різну природу та механізми відшкодування

3

Необхідність удосконалення

КПК потребує чіткого визначення понять та процедур відшкодування всіх видів шкоди

Цивільний позов у кримінальному провадженні

Ефективний механізм відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та захисту прав потерпілих у рамках кримінального судочинства.

Завдання кримінального процесу

Покарання винних

Призначення справедливого покарання особі, яка вчинила кримінальне правопорушення відповідно до закону.

Цивільний позов є одним із найефективніших засобів усунення наслідків кримінального правопорушення у вигляді завданої шкоди.

Усунення наслідків

Відновлення порушених майнових прав громадян, підприємств та установ, які постраждали від злочину.

Переваги цивільного позову в кримінальному провадженні

Глибоке дослідження

Активна участь зацікавлених сторін сприяє всебічному вивченню обставин справи та розміру шкоди.

Посилені гарантії

Додаткові процесуальні гарантії захисту прав потерпілих та швидше відшкодування збитків.

Економія часу

Одночасний розгляд кримінальної справи та цивільного позову без дублювання процедур.

Ключові переваги одночасного розгляду

1

Доказування

Обов'язок доказування покладається на органи досудового розслідування та прокурора, які мають відповідні повноваження та ресурси.

2

Звільнення потерпілого

Потерпілий не бере участь у двох окремих судових процесах, уникаючи повторних хвилювань.

3

Виховний вплив

Посилюється попереджувальне значення судочинства як для правопорушника, так і для інших осіб.

Визначення цивільного позову

Цивільний позов — це вимога фізичної чи юридичної особи, якій завдано шкоду кримінальним правопорушенням, про відшкодування цієї шкоди, заявлена органам кримінального провадження і вирішувана судом у його рамках.

Основні ознаки цивільного позову

01

Матеріально-правова сторона

Вимога про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням.

02

Процесуальна сторона

Звернення за захистом порушеного права до органів кримінального провадження.

03

Суб'єкти позову

Потерпілий, його представник, законний представник або прокурор в інтересах держави чи громадян.

04

Відповідачі

Підозрюваний, обвинувачений або особа, що несе цивільну відповідальність за їхні дії.

05

Порядок розгляду

Розглядається і вирішується судом разом із кримінальним провадженням.

Елементи цивільного позову

Предмет позову

Матеріально-правова вимога позивача до відповідача про відшкодування майнової та/або моральної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Підстави позову

Юридичні факти, з яких позивач виводить свої вимоги і з наявністю яких закон пов'язує виникнення правовідносин.

Підстави цивільного позову

Скоєння правопорушення

Факт вчинення кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння.

Наявність шкоди

Завдання майнової або моральної шкоди внаслідок кримінального правопорушення.

Причинний зв'язок

Встановлення прямого зв'язку між кримінальним правопорушенням і завданою шкодою.

Хто може пред'явити цивільний позов?

Потерпілий

Особа, якій завдано моральну, фізичну чи майнову шкоду, визнана потерпілим та цивільним позивачем.

Законний представник

На захист інтересів неповнолітніх, недієдатних або обмежено дієдатних осіб.

Прокурор

Для захисту інтересів держави та громадян, які не можуть самотійно захистити свої права.

Цивільні відповідачі у кримінальному провадженні

1

Підозрюваний/обвинувачений

Особа, яка безпосередньо вчинила кримінальне правопорушення і несе відповідальність за завдану шкоду.

2

Батьки/опікуни

За шкоду, заподіяну неповнолітніми, відповідають батьки, усиновителі, опікуни або навчальні заклади.

3

Власник джерела небезпеки

Особа, якій належить джерело підвищеної небезпеки на праві власності або володіння.

4

Юридичні особи

Організації, які за законом несуть цивільну відповідальність за дії своїх працівників.

Відповідальність за шкоду, заподіяну неповнолітніми

До 14 років

Повну відповідальність несуть батьки (усиновителі), опікуни або навчальний, виховний, лікувальний заклад.

- Відповідальність незалежно від вини неповнолітнього
- Заклади відповідають за період перебування під наглядом

Від 14 до 18 років

Неповнолітній несе відповідальність на загальних підставах. За відсутності майна — батьки або піклувальники.

- Відповідальність батьків за наявності їхньої вини
- Солідарна відповідальність при спільних діях

Види відшкодування шкоди

Моральна шкода

Фізичні, душевні, психічні страждання, втрата престижу, ділової репутації, час на відновлення.

Майнова шкода

Реальний збиток: втрачений заробіток, пошкоджене або втрачене майно, витрати на лікування та відновлення.

Важливо: Шкода відшкодовується в повному обсязі відповідно до реальної вартості на момент розгляду справи. Розмір моральної шкоди визначається судом на засадах розумності, виваженості та справедливості.

Відшкодування витрат на лікування

Визначення витрат

Заклад охорони здоров'я розраховує суму на основі кількості ліжко-днів та щоденної вартості лікування.

Документальне підтвердження

До матеріалів справи додається довідка-розрахунок бухгалтерії із зазначенням вартості та загальної суми витрат.

Встановлення зв'язку

Підтвердження причинного зв'язку між злочинними діями та необхідністю стаціонарного лікування.

У разі сумніву в обґрунтованості або терміні лікування призначається відповідна експертиза. Витрати не стягуються, якщо шкоду заподіяно особою в стані неосудності.

Процедура розгляду цивільного позову

1

Подання позовної заяви

Під час досудового розслідування або судового розгляду, але до початку судового слідства.

2

Доказування

Обов'язок доказування виду та розміру шкоди покладається на органи досудового розслідування.

3

Забезпечення позову

Накладення арешту на майно для гарантування можливості відшкодування шкоди.

4

Судове рішення

Суд задовольняє позов повністю, частково або відмовляє в ньому залежно від доведеності підстав.

Рішення суду щодо цивільного позову

1

Задоволення позову

При винесенні обвинувального вироку суд задовольняє позов повністю або частково залежно від доведеності.

2

Відмова в позові

У разі встановлення відсутності події кримінального правопорушення суд відмовляє в позові.

3

Залишення без розгляду

При виправданні обвинуваченого за відсутністю складу злочину або його непричетності позов залишається без розгляду.

Забезпечення цивільного позову

Арешт майна

Основний спосіб забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна в кримінальному провадженні.

Арешт накладається слідчим суддею за клопотанням прокурора, слідчого або цивільного позивача. Вартість арештованого майна має бути співмірною з розміром завданої шкоди.

Види майна під арештом:

- Нерухоме і рухоме майно
- Результати інтелектуальної діяльності
- Гроші в будь-якій валюті
- Цінні папери та корпоративні права

Відшкодування шкоди незаконними діями правоохоронних органів

Стаття 56 Конституції України гарантує кожному право на відшкодування за рахунок держави матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади.

Випадки відшкодування шкоди державою

Незаконне засудження

Незаконне повідомлення про підозру, взяття під варту, обшук, виїмка, арешт майна, відсторонення від роботи.

Незаконні санкції

Адміністративний арешт, виправні роботи, конфіскація майна, накладення штрафу.

Оперативно-розшукові заходи

Незаконне проведення заходів, передбачених законами про оперативно-розшукову діяльність.

Шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.

Що підлягає відшкодуванню?

1 Втрачений заробіток

Заробіток та інші грошові доходи, втрачені внаслідок незаконних дій правоохоронних органів.

2 Майно

Конфісковане або звернене в дохід держави майно, включаючи гроші, вклади, цінні папери, частки в статутних фондах.

3 Витрати

Штрафи, судові витрати, суми за юридичну допомогу, сплачені громадянином.

4 Моральна шкода

Компенсація за фізичні та душевні страждання, втрату репутації та інші немайнові втрати.

Гарантії захисту прав громадян

Конституційні гарантії

Право на відшкодування шкоди закріплене в Конституції України.

Захист вразливих

Особливий захист неповнолітніх, недієздатних та інших вразливих категорій.

Швидкість процесу

Одночасний розгляд кримінальної справи та цивільного позову.

Повне відшкодування

Шкода відшкодовується в повному обсязі за рахунок Державного бюджету.

Правова база

Детальна регламентація в КПК та спеціальних законах.

Судовий захист

Можливість оскарження рішень у судовому порядку.

Інститут відшкодування шкоди у кримінальному провадженні забезпечує ефективний захист прав громадян та відновлення справедливості через комплексний підхід до розгляду кримінальних справ та цивільних позовів.